

Şahin Telman oğlu Sadıqov

UOT:339.9; JEL:F10.

Dünyanın böyük gəlirli şirkətləri və respublikamızdakı vəziyyət

Xülasə

Məqalədə dünyanın əsas böyük mənfəətlə işləyən şirkətləri, onların fəaliyyət göstərdiyi sahələr, məhsulları haqqında məlumat verilir və əsas iqtisadi göstəricisi ilə tanış olunur və fəaliyyətləri qiymətləndirilir. Respublikamızın aparıcı şirkətləri, onların iqtisadiyyatımızda rolu, məhsulları və fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi məqalədə diqqət verilən məsələlərdəndir. Burada respublikamızın idxal və ixrac vəziyyətinə də diqqət verilir, yekunda şirkətlərin iqtisadi inkişafının təmin edilməsi istiqamətində təkliflər verilir.

Açar sözlər: mənfəət, xalis gəlir, idxal, ixrac.

Giriş

Dövlətin gücü, əhalinin yaşayışı onun iqtisadi inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir. İqtisadiyyatı güclü olan dövlət öz mövqeyini dünya bazarında daim saxlayır. Güclü iqtisadiyyat isə öz növbəsində güclü şirkətlərdən ibarətdir. Əgər şirkətlər tələbata uyğun, keyfiyyətli və ucuz məhsullar istehsal edərsə və ya xidmət göstərərsə o daxili və xarici bazarlarda yer tutar və onun iqtisadi göstəriciləri daha ürəkaçan olar. Bu baxımdan hər bir dövlətdə güclü və aparıcı şirkətlərin olması vacibdir. Öz növbəsində güclü şirkətlərin formalaşması üçün əlverişli biznes mühiti yaradılmalı və həm mikro, həm də makro səviyyədə yüksək təşkilati işlər görülməli, dövlət dəstəyi olmalıdır. Respublikamız da daxil olmaqla bütün dünya dövlətləri güclü şirkətlərinin formalaşması məqsədi ilə zəruri addımları atırlar.

Dünyanın böyük mənfəətli şirkətləri

2017-ci ilin mənfəətlə işləyən şirkətləri arasında ilk yeri Apple Inc (ABŞ) tutur. Apple dünyanın ən bahalı brendi kimi tanınır. Bu şirkətin 2017-ci ildə xalis gəliri 48351,0 milyon dollar, 2016-cı ildə isə 45687,0 milyon dollar olub. Mənfəətin həcminə görə Apple Inc neft şirkətlərini qabaqlamışdır. Qeyd edim ki, neft şirkətləri arasında mənfəətin həcminə görə Exxon Mobil şirkəti 2017-ci ilin göstəricisinə görə ilk sırada durmuşdur. Apple Inc şirkəti dünya bazarında mobil telefon, notbook, televiziya, qol saatları, airpods, homepods kimi məhsulları ilə tanınır. Bu şirkətin xalis satışının 42%- hissəsi ABŞ, 24%- hissəsi Avropa, 19.5% hissəsi Çin, 7.7% hissəsi Yaponiya, qalan hissə isə digər Asiya ölkələri bazarının payına düşür. Məlumat verim ki, şirkətin xalis satışının həcmi 2017-ci ildə 229234,0 milyon, 2016-cı ildə isə 215639,0 milyon, 2015-ci ildə isə 233715,0 milyon ABŞ dolları olub. Bildirim ki, 2015-ci illə müqayisədə 2017-ci ildə xalis satışın həcmi 4481,0 milyon ABŞ dolları aşağı düşüb. Onu da əlavə edim ki, xalis satışın həcminə görə 2015-ci illə müqayisədə 2017-ci ildə ABŞ və Avropa bazarlarının payı artıb (1). Bu ABŞ və Avropa ölkələri bazarlarında qabaqcıl texnikaya daha böyük ehtiyacın olduğunu göstərir. Onu da əlavə edim ki, xalis satışın tərkibində əsas hissə iPhone məhsuluna məxsusdur.

Mənfəətin həcminə görə Çin Sənaye və Kommersiya Bankı ikinci yerdə durur. Xalis mənfəətin həcmi 2017-ci ildə 287451,0 milyon, 2016-cı ildə 279106,0 milyon, 2015-ci ildə isə 277720,0 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir (2). Bundan sonrakı mərhələləri müvafiq olaraq Çin Tikinti Bankı, Çin Kənd təsərrüfatı Bankı, Çin Bankı, JPMorgan Chase & Co., Berkshire Hathaway, Wells Fargo tutur. Bu şirkətlər bank kimi fəaliyyət göstərdiklərindən

məqalədə onların fəaliyyət ilə tanış olunmayacaq və daha çox sənaye sektorunda fəaliyyət göstərən müəssisələrə diqqət veriləcəkdir.

Alphabet International GmbH (Almaniya) xidmət sektorunda fəaliyyət göstərən bir şirkətdir. Şirkətin fəaliyyəti avtomobil təmiri (o cümlədən səyyar), avtomobil kirayəsi, sürücülük təlimləri, avtomobillərin eco və təhlükəsiz idarə edilməsi təlimlərinin keçirilməsi, sığorta, şirkətlərə idarəetmənin təşkili üzrə məsləhətlərin verilməsi, yol yardımı proqramları üzrə xidmət sahələrini əhatə edir. Şirkətin 2017-ci ildəki mənfəəti 19317,0 milyon dollar təşkil etmişdir (3). Mənfəətlə işləyən sənaye şirkətləri arasında Samsung Electronics Co (Cənubi Koreya) mühüm yer tutur. Şirkətin 2017-ci ildə xalis mənfəəti 36553,3 milyon, 2016-cı ildə isə 19818,0 milyon ABŞ dolları olmuşdur. Bir səhmə düşən gəlir isə 2017-ci ildə 265,12 və 2016-cı ildə 139,66 ABŞ dolları olmuşdur (4). Şirkət məişət texnikaları, mobil telefonlar, foto aparatlar və bu kimi məhsullar istehsal edir. Dünyanın demək olar ki əksər ölkələrində şirkətin nümayəndəlikləri yaradılmış və müvafiq məhsullar üzrə dünya bazarında böyük paya malikdir.

Toyota Group (Yaponiya) şirkətlər qrupundan ibarətdir. Qrup şirkətlərinin istehsalını əsasən maşınqayırma məhsulları təşkil edir və 2017-ci ilin məlumatına əsasən bu qrupun strukturlarında çalışan işçilərin sayı 364445 nəfər və gəlirlilik baxımından dünyanın beşinci şirkəti olmuşdur. Bu qrup dünyanın ən böyük avtomobil istehsalçı şirkətidir. Bu şirkət 2012-ci ildən sonra hər ildə 10 milyon ədəd avtomobil istehsal edir. Şirkətin xalis gəliri 2017-ci ildə 1927,0 milyon yen, 2016-cı ildə isə 2434.2 milyon yen təşkil etmişdir (5). Bildirirəm ki, hazırda Toyota Motor Corporation Toyota, Hino, Lexus, Ranz və Daihatsu markaları altında maşınlar istehsal edir. Bu şirkət Subaru Corporation şirkətində 16.66%, Isuzu 5.9% paya malikdir, o cümlədən "GAC Toyota" və "Sichuan FAW Toyota Motor" adlı iki Çin şirkətində, Toyota Kirloskar adlı bir Hindistan şirkətində, TPCA adlı bir Çex şirkətində, eləcə də bir neçə digər şirkətlərin kapitalında birgə iştirakçıdır. Toyota Motors Corporation Toyota Groupun bir hissəsidir və bu qrup Yaponiyanın ən böyük konqlomeratlarından biridir.

Microsoft Corporation şirkəti proqram təminatlarının hazırlanması, xırda istehlakçı təyinatlı elektronika məhsulları və fərdi kompüterlər istehsalı və satışı sahələrində ixtisaslaşmışdır. Bu şirkətin xalis gəliri 2017-ci ildə 21204.0 milyon dollar, 2016-cı ildə 16798,0 milyon dollar, 2015-ci ildə 12193,0 milyon ABŞ dolları təşkil edib (6). Belə bir müəssisənin yaradılması müvafiq bilik bacarığa malik ixtisaslı kadrların ölkədə olmasını və bu cür kadrların başqa ölkələrdən gətirilməsini tələb edir. Johnson & Johnson Holdingi (ABŞ) uşaq və gözəllik məhsulları, sağlamlıq və şəfa avadanlıqları, əczaçılıq məhsulları istehsalı və satışı sahəsində ixtisaslaşmışdır. Bu holdinqə 230-dən çox törəmə müəssisələr daxildir. Bu törəmə müəssisələr dünyanın 50-dən çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. Holdingin məhsulları dünyanın 175-dən çox ölkəsində satılır. Şirkətin xalis gəliri 2017-ci ildə 1300,0 milyon, 2016-cı ildə 16540,0 milyon, 2015-ci ildə 15409,0 milyon ABŞ dolları məbləğlərində olmuşdur (7).

Facebook onlayn sosial media və şəbəkə xidməti sahəsində ixtisaslaşmış ABŞ şirkətidir. Göründüyü kimi məhsul istehsalı tələb edilmir, amma zehnin məhsulundan biznes təşkil edilib. Bu şirkətin xalis gəliri 2015-ci ildə 3669.0 mln, 2016-cı ildə 10188.0 mln, 2017-ci ildə 15920,0 mln ABŞ dolları olmuşdur (8). Göründüyü kimi biznes təşkil edilib və yalnız vasitəçilik xidmətinə və təşkilatçılığa görə gəlir əldə edilir. Doğrudur belə bir şirkətin yaradılması fərdi imkanlar xaricindədir və onların yaradılması və inkişafında dövlətlərin himayədar kimi böyük rolu var. Amazon.com ilk qurulmuş və ən böyük onlayn satış saytıdır. Sayt şirkət formasında fəaliyyət göstərir. Bu şirkətin fəaliyyət sahəsi tamamilə əvvəlki səhifələrdə adları qeyd edilmiş şirkətlərdən fərqlənir. Şirkətin xalis gəliri 2015-ci ildə 596,0 mln, 2016-cı ildə 2371,0 mln, 2017-ci ildə 3033,0 mln ABŞ dolları olmuşdur (9).

Respublikamızın əsas aparıcı şirkətləri

Azərbaycanın özəl şirkətləri arasında böyüklüyü və əhəmiyyətinə görə Azersun Holding MMC xüsusi yer tutur. Holdingə 15-dən çox müəssisə daxildir. Holdingə daxil olan müəssisələrin əsas fəaliyyət sahəsi kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı, emalı və satışdır. Şirkət eyni zamanda müxtəlif istehlak malları istehsal edir və hazırda dünyanın dörd ölkəsində nümayəndəliyi mövcuddur. Şirkətin məhsulları Rusiya Federasiyası, Ukrayna, Belarusiya Respublikası, Gürcüstan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Tacikistan, Qırğızıstan, Özbəkistan, BƏƏ, Litva, Polşa, İraq, Almaniya, ABŞ, Türkiyə, İsrail və Çinə ixrac olunur. İxrac olunan məhsullar sırasına çay, konservləşdirilmiş məhsullar, yağ, kağız məhsulları, duz, şəkər, fındıq və digər qida məhsulları daxildir. Holdingin şirkətlər üzrə ümumiləşdirilmiş hesabatına görə xalis mənfəəti 2016-cı ildə 46,7 milyon manat, 2015-ci ildə 11,0 milyon manat, 2014-cü ildə isə 16,2 milyon manat olmuşdur (10).

Paşa Holding MMC bank, sığorta, tikinti-inşaat, turizm sahələrində fəaliyyət göstərən şirkətdir. Holdingin müəssisələri xarici dövlətlərdə də fəaliyyət göstərir. Holdingin müəssisələri sənaye sektorunda fəaliyyət göstərmədiyindən onların maliyyə durmu haqqında fikir söylənilməyəcək. Ancaq onu qeyd etmək olar ki, holdingə daxil olan müəssisələr mənfəətlə işləyir. "Gilan Holding" 1987-ci ildən Azərbaycanda irimiqyaslı layihələrə sərmayə yatırır. "Gilan Holding" inşaat, turizm, kənd təsərrüfatı, logistika və gündəlik tələbat malları istehsalı sahəsində fəaliyyət göstərir. Holdingin tərkibinə 30-dan çox müəssisə daxildir. Bu müəssisələr respublikamızın müxtəlif regionlarında fəaliyyət göstərir və regionların inkişafında, məşğulluğun təmin edilməsində əhəmiyyəti böyükdür. Gilan holdingin tərkibinə Agri-Azərinvest, Bakı CD Emalı zavodu, Qəbələ Fındıq Emalı Zavodu, Gilan Agrotech, Belmann Piano Zavodu, Qəbələ və Lənkəran Konserv Zavodları, Gilan Zeytun, Gilan Plastik, Gilan Dəri Emalı Zavodu, Gilan Çay İstehsalı, Gilan Tekstil Parkı kimi sənaye müəssisələri daxildir. Gilan Tekstil Parkı bazasında toxuma, boyama və tikiş fabrikləri fəaliyyət göstərir. Hal-hazırda Gilan Tekstil Parkında müxtəlif növ parça, yataq dəstləri, yorğanlar, yastıqlar, habelə müxtəlif təyinatlı, oda və suya davamlı iş geyimləri, hərbi və xəstəxana geyimləri, xalqlar, otellər üçün dəsmallar istehsal edilir. Məhsullar daxili tələbatı ödəməklə yanaşı xarici dövlətlərə də ixrac edilir. İstehsal xaricdən gətirilmiş texnika və texnologiya əsasında təşkil edilib, Avropa standartlarına tam uyğundur. Gilan Dəri Emalı Zavodu holdingin tərkibində fəaliyyət göstərən aparıcı müəssisələrdəndir. Zavodun gündəlik istehsal həcmi 27 ton dəri (5000 gön) və 3000 kiçik gön parçalarıdır (11). "Gilan" Dəri emalı zavodunda istehsal olunan bütün məhsullar beynəlxalq standartlara cavab verir və hazırda İtaliya, İspaniya, Türkiyə, Ukrayna və İran bazarlarına ixrac olunur. Qəbələ Fındıq Emalı Zavodu holdingin istehsal müəssisələrindən biridir. Burada fındıq üç müxtəlif ölçüdə və lazımi nəmlikdə istehsal edilir. Fındıq unundan əlavə bu məhsullar həm də qovrulmuş və qabıqları təmizlənmiş şəkildə istehsal edilir. Hazırda şirkətdə fındıq püresi, şokolad kremi, duzlu və şirin fındıq və şokoladlı fındıq məhsulları istehsal edilir. Hazırda Gilan Holdingə daxil olan şirkətlərin əksər hissəsi zərərlə işləyir, amma respublika iqtisadiyyatında bu şirkətlərin mühüm rolu danılmazdır.

Akkord Sənaye Tikinti İnvestisiya korporasiyasının respublikanın iqtisadiyyatında əhəmiyyəti böyükdür. Bu şirkət əsasən tikinti sektorunda fəaliyyət göstərir, amma digər sahələrdə də fəaliyyət göstərən müəssisələrinə də rast gəlmək olur. Belə müəssisələrə nümunə olaraq Akkord Tekstil MMC, Akkord Sement MMC kimi şirkətləri göstərmək olar. Bu korporasiyanın icmal hesabatına əsasən 2016-cı ildə xalis mənfəəti 6338,0 min manat, 2015-ci ildə isə 7675,0 min manat olmuşdur. Bildirim ki, Akkord Sənaye Tikinti İnvestisiya korporasiyasının şirkətlərindən biri olan Akkord Tekstil MMC-də kişi köynəkləri istehsal edilir və hazırda xarici dövlətlərə ixrac edilir. Bu cəmiyyət "Made in Azerbaijan" brendi altında istehsal etdiyi köynəkləri Alesandro Gattuso, Coveri, Harrods, Tad Willams, Regard,

Tessuti, Elegant, Respect və s. ticarət markaları ilə yerli və xarici bazarlara təqdim edilməsini planlaşdırır. Akkord Sement 2015-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda ilk dəfə sement – klinker ixracını həyata keçirən şirkət olmuşdur. Belə ki, 2016 - cı ildə 130.000 ton, 2017 - cı ildə 200.000 ton sement - klinker ixrac etmişdir. Şirkət 2018- ci ildə də klinker və sement ixracını plana uyğun həyata keçirməkdədir (12).

Nəticə

Respublikamızdakı müəssisələrin inkişaf etməsi və böyük mənfəətlə işləyən şirkətlərə çevrilməsi üçün əlverişli şərait formalaşdırılmalıdır. İqtisadi inkişaf öz başına yaranmır və getmir. Belə ki, əlverişli mühit formalaşdırılır və bu mühitdən istifadə edərək yeni şirkətlər yaranır, mövcud olan şirkətlər böyüyür, xarici şirkətlər respublikamızda yaranmış bu əlverişli mühitdən istifadə edərək öz nümayəndəliklərini burada açır, yerli şirkətlərə investisiya yatırır, birgə müəssisə təşkil edir və nəticədə obyektlər getdikcə böyük mənfəətlə işləyən şirkətlərə çevrilir. Güclü iqtisadiyyat güclü dövlət deməkdir. Güclü iqtisadiyyat isə öz növbəsində keyfiyyətli məhsul istehsal edən və xidmət göstərən, mənfəətlə işləyən müəssisələrdən təşkil edilir. Bu gün respublikamızın şirkətlərinin xarici bazarlara çıxması və xarici bazarlarda dünyanın qabaqcıl şirkətləri ilə rəqabət aparması bir o qədər real səslənir. Valyuta axınının azaldılması məqsədi ilə idxal edilən məhsulları istehsal edən və daxili tələbatə uyğun keyfiyyətli və etibarlı xidmət göstərən müəssisələrin yaradılması tələb edilir. Yaxın gələcəkdə bu daha çox yeyinti məhsulları istehsalı üzrə mümkündür. Belə ki, yeyinti məhsulları istehsal edən şirkətlərin yaradılması, maşın, mexanizm, elektrik aparatları, avadanlıqlar və onların hissələrini istehsal edən müəssisələrin qurulmasından daha az investisiya və peşəkar kadrların olmasını tələb edir. Ən çox idxal edilən yeyinti məhsullarının respublikamızda istehsalı xaricə valyuta axınının qarşısını xeyli miqdarda alır. Əlavə edim ki, 2017-ci ilin məlumatına əsasən yeyinti məhsulları idxalı üzrə ən böyük pay meyvə-tərəvəz, buğda, bitki və heyvan mənşəli piylər və yağlara, şəkər məhsullarına malikdir. 2017-ci ilin məlumatına əsasən respublikamızdan 13 811,6 milyon ABŞ dolları məbləğində məhsullar ixrac edilmişdir. İxracın 77.52% xam neft, 8.64% təbii qaz, 2.46% neft məhsulları, 3.64% meyvə tərəvəz təşkil edir (13). Göründüyü kimi respublikamız hələlik xammal ixrac edən dövlətdir. İxracın 88.8% neft və neft məhsulları, təbii qaz təşkil edir. Bu isə qeyri-neft sektorunun durumu haqqında xoş söz söyləməyə əsas vermir.

Ədəbiyyat

1. <http://investor.apple.com/financials.cfm>
2. <http://www.icbc-ltd.com>
3. <https://abc.xyz/investor/>
4. <http://www.samsung.com/global/ir/financial-information/audited-financial-statements/>
5. http://www.toyota-global.com/investors/ir_library/annual/
6. <https://www.microsoft.com/en-us/Investor/annual-reports.aspx>
7. <https://www.jnj.com/about-jnj/annual-reports>
8. <https://www.nasdaq.com/symbol/fb/financials?query=income-statement>
9. <https://www.nasdaq.com/symbol/amzn/financials?query=income-statement>
10. www.azersun.com
11. <https://www.gilanholding.com>
12. www.akkord.az
13. <http://customs.gov.az/>

Шахин Тельман оглы Садыгов

Тема: Самые прибыльные компании в мире и ситуация в нашей стране

Резюме

В статье представлена информация о крупнейших компаниях, работающих в мире, их сферах деятельности, их продуктах, их основных экономических показателях и дана оценка их деятельности. Ведущие компании нашей республики, их роль в нашей экономике, их продукция и оценка их деятельности - вопросы, которые рассмотрены в статье. Здесь также отведено внимание на ситуацию с импортом и экспортом нашей республики, в конце даются предложения по обеспечению экономического развития компаний.

Ключевые слова: прибыль, чистый доход, импорт, экспорт.

Shahin Telman oglu Sadigov

The world's big profitable companies and the situation in our republic

Abstract

This article provides information about main the world's big profitable companies, their fields of activity and products and introduced main economic indicators of these companies and estimated their activity. The leading companies of our Republic, their role in our economy, products and activities are an issue that is highlighted in the article too. Here, also paid attention our country's import and export position, and in the end, proposals are made to ensure the economic development of the companies.

Key words: profit, net income, import, export.

Elmi redaktor: i.f.d.,dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 14.11.2018.

Çapa qəbul olunub: 20.11.2018.